

sobom i sa svojom slobodom, i grešili su feudalnom sebičnošću protivu samodiscipline, i kraljevi, i velikaši, a pomalo i ostali narod bespravni. Ali kad je sloboda izgubljena, počelo se sve stezati pod njenu misao koja nije bila konačno izgubljena. Kako su nosioci vlasti, kraljevi i feudalni gospodari srpski, nestali, njihovu misao o državi primili su postepeno "posednici" seljaci, i samodisciplina o koju su se velikaši ogrešili počela je da se s manjim egoizmom i širim socijalnim shvatanjem taloži u dušama seljaka-rajatina, srpskog čoveka plemenske krvne zajednice.

Srpska narodna revolucija nije posledica političko-socijalnog prevrata koji je u idejnoj strukturi Evrope izazvala Francuska revolucija. Srpska revolucija je osobena i organska u svom toku i nema s Francuskom nikakve veze. Francuski agitatori su roveli protivu Turske, ali isto su činili i austrijski, čija je država bila na suprotnom frontu od francuskog. Srpska revolucija je nikla iz srpske muke i iz srpskog pojma o pravima građanina i čoveka. Ona nije nikakva postignuta ravnopravnost redova i staleža, uzdizanje nekog četvrtog ili petog staleža među ostale. Ona je seljačka ali u ime naroda a ne samo u ime sela. Svoje ideje o jednakosti i pravdi nije naš seljak primio kao političku ili socijalnu prosvećenost spolja, kao dar tuđeg iskustva kojim se i on koristi, ne kao saznanje primljeno spolja nego kao odraz i rezultat svoje sopstvene stvarnosti.

Sve je bilo pogodno da to saznanje bude u samostalnom obliku demokratsko, i to pre Evrope. Turski režim bio je, bar što se tiče sticanja vlasti, jako demokratski; bez obzira na pokrajinsko ili neimućno poreklo, svaki Turčin mogao je u svome carstvu da se iz najpodređenijeg položaja zaslugom popne do najvišeg položaja, sem kalifskog. Hrišćanstvo u svom prvobitnom, evanđeoskom tumačenju, kakvo je ostalo kod Srba, bilo je vera jednakosti, slobode, hrišćanskog univerzalizma, vera bratske zajednice; crkva srpska nije bila nimalo aristokratska po svojoj jerarhiji, ni po crkvenim privilegijama. Narodna pesma volela je pravdu "ni po babu ni po stričevima no po pravdi boga velikoga". Jezik se srpski nije delio na jezik gospode i malog čoveka, na tuđinski i prosti, nego je bio jedan za svakoga, i toliko jasan i određen u svojim oblicima i izrazima da je kao takav odmah mogao biti, s malom reformom, primljen za književni. Izjednačenje socijalno u robovanju pogađalo je svakog